

Процес РЕКОМ је отпочео покретањем регионалне расправе о механизмима за утврђивање и јавно саопштавање чињеница о непосредној прошлости, који, поред кривичних суђења, могу додатно да допринесу стварању свеобухватног записа о прошлости. Одлука о покретању регионалне расправе донета је на састанку 10 водећих организација за људска права из региона, који је организовао Фонд за хуманитарно право у септембру 2005. године у Београду. Осим учесника из пост-југословенских земаља, састанку је присуствовао Марк Фрееман из Међународног центра за транзициону правду (ICTJ). Учесници састанка подржали су суђења за ратне злочине као најважнији правни инструмент за утврђивање индивидуалне кривичне одговорности за почињене злочине, али су оценили да она нису довољна за изградњу историјског записа о прошлости. Фонд за хуманитарно право (ФХП), Истраживачко-документациони центар (ИДЦ), са седиштем у Сарајеву, и Documenta¹, са седиштем у Загребу, преузели су обавезу да у оквиру цивилног друштва у региону покрену дебату о механизмима за утврђивање и казивање чињеница о прошлости, у чијем су фокусу жртве, који могу, поред кривичних суђења, да допринесу стварању потпунијег чињеничног записа о свему што се десило у прошлости.

1. Консултативни процес

Дебата је отворена у мају 2006. године, на Првом регионалном форуму о механизмима за утврђивање чињеница о прошлости, који су организовали ФХП, ИДЦ и Documenta. До краја јуна 2011. године одржано је 127 консултација, седам регионалних и један међународни форум за транзициону правду. У консултацијама је учествовало 6187 активиста организација за људска права, организација младих, удружења породица жртава, логораша, ветерана/бораца, затим уметника, наставника, представника цркава и верских заједница, и других група и удружења цивилног друштва из свих држава наследница некадашње СФРЈ. Консултативни процес се одвијао у форми локалних, националних и регионалних дебата (јавних консултација) у мањим групама, и расправа у оквиру форума, са 200 до 300 учесника. У раду форума учествовали су и представници држава и међународних организација. Стручну подршку процесу пружали су експерти ICTJ.

У јуну 2010. године, у консултативни процес укључиле су се невладине организације и удружења жртава и ветерана из Македоније, а потом и невладине организације и удружење избрисаних из Словеније.

Консултативни процес је осмишљен као јавна платформа за глас жртава и цивилних група које захтевају одговоран однос према тешком наслеђу прошлости; као активно заговарање и придобијање широке јавности и власти за оснивање Регионалне комисије за утврђивање чињеница о ратним злочинима и другим тешким повредама људских права на територији некадашње СФРЈ; и као комуникацијски канал за изградњу Предлога Статута РЕКОМ.

Консултативни процес имао је три фазе: најпре се расправљало о потребама и очекивањима жртава у односу на тешко наслеђе прошлости и вансудским механизмима за утврђивање

---

¹ У настојању да потакну процес суочавања с прошлошћу и установљење чињеничне истине о рату, Центар за мир, ненасиље и људска права Осиек, Центар за мировне студије, Грађански одбор за људска права, као и Хрватски хелсиншки одбор за људска права основали су Доцументу 2004. године.

чињеница о ратним злочинима. Затим су учесници, уважавајући искуство других пост-конфликтних и пост-тоталитарних друштава и специфичност ратова на територији некадашње СФРЈ, износили предлоге, мишљења и препоруке о моделу Регионалне комисије за утврђивање чињеница о ратним злочинима. У трећој фази, почев од маја 2010. године, учесници су дискутовали Нацрт Статута РЕКОМ који је, на основу предлога, мишљења и препорука учесника консултативног процеса и решења успешних комисија за истину, сачинила Група експерата Коалиције за РЕКОМ. Уследиле су консултације – пре свега са цивилним групама које су учествовале у обликовању модела РЕКОМ, а затим и са правницима из регије. Било је жучних расправа, страховања да су неки ставови непомирљиви, али је ипак трогодишњи заједнички рад омогућио да се компромисно дође до заједничког документа. Скупштина Коалиције за РЕКОМ је 26.03.2011. године усвојила Предлог Статута РЕКОМ.

1.1. Консултације о механизмима за утврђивање и казивање чињеница о ратним злочинима у бившој Југославији

Девет консултација (пет регионалних и четири националне) и три регионална форума за транзициону правду, одржаних у периоду од маја 2006. до маја 2008. године, били су посвећени сагледавању потреба и очекивања жртава и породица жртава у односу на тешке повреде људских права у прошлости, као и размени мишљења о томе какви вансудски механизми одговарају друштвима на чијој територији се водило више ратова, и где је више од 1 000 000 људи расељено.

Учесници консултација и форума дали су пуну подршку домаћим суђењима за ратне злочине, указујући да су постала квалитетнија и професионалнија захваљујући успостављању регионалне сарадње међу националним тужилаштвима². Регионални приступ треба применити и у утврђивању и јавном изношењу чињеница о ратним злочинима на основу искуства жртава³ – били су сагласни учесници споменутих консултација и форума.

На Трећем регионалном форуму за транзициону правду, одржаном у Београду 11-12.02.2008. године ФХП, ИДЦ и Documenta изашли су с предлогом о оснивању регионалног тела које ће се бавити утврђивањем чињеница о ратним злочинима, који су учесници подржали као конкретизацију дебате о вансудским механизмима. Јавно сведочење жртава, које је први пут организовано од почетка консултативног процеса, учесници су препознали као главну активност тог регионалног тела.

1.1.2. Подршка Иницијативи за оснивање РЕКОМ

На консултацијама са породицама жртава, логорашима и ветеранима из Хрватске, БиХ, Србије, Црне Горе и са Косова, 9.05.2008. године у Црној Гори, ФХП, ИДЦ и Documenta изашли су са иницијативом за оснивање **Регионалне комисије за утврђивање и јавно изношење чињеница о ратним злочинима**, и позвали учеснике да се активно укључе у обликовање модела те комисије. Учесници су предложили оснивање регионалне коалиције која ће да промовише Иницијативу за оснивање Регионалне комисије, фокусиране на искуства жртава. Наташа Кандић је предложила да регионална комисија има скраћеницу **РЕКОМ**.

² Младен Бајић, Државни одвјетник Републике Хрватске, *Консултативни процес о утврђивању чињеница о ратним злочинима и другим тешким кршењима људских права почињеним на подручју некадашње СФРЈ*, јун 2011, стр.119.

³ Есад Кочан, недељник *Монитор*, Црна Гора, *Консултативни процес о утврђивању чињеница о ратним злочинима и другим тешким кршењима људских права почињеним на подручју некадашње СФРЈ*, јун 2011, стр.119.

1.1.3. Оснивање Координацијског већа и Коалиције за РЕКОМ

Предлагачи иницијативе, ФХП, Documenta и ИДЦ формирали⁴ су Координацијско веће, са члановима по позиву, чији је први задатак био да формира Коалицију за оснивање РЕКОМ, и на њу пренесе управљање консултативним процесом. До 28.10.2008. године, када је на Четвртог регионалном форуму за транзициону правду, одржаном у Приштини, формално основана Коалиција за РЕКОМ, 100 невладиних организација и удружења, учесница дотадашњег консултативног процеса, писмено су обавестили Координацијско веће да желе да буду члан/ица Коалиције за РЕКОМ.

У јулу 2011. године, број чланова Коалиције порастао је на 1818: 342 невладиних организација, 64 удружења жртава и чланова породица жртава, 12 удружења ветерана, 25 медија, 8 верских организација, 10 организација као што су политичке партије, огранци и одбори политичких партија, организације локалне самоуправе, и 1357 појединаца из редова жртава, религијских заједница, уметника, писаца, редитеља и других. Коалиција у БиХ броји 369 чланова, у Црној Гори 151, Хрватској 174, на Косову 404, у Македонији 30, Словенији 22 и Србији 668 чланова.

Највише тело Коалиције за РЕКОМ је Скупштина, која заседа на делегатском принципу, пре свега због великог броја чланова. До краја јула 2011. године Коалиција за РЕКОМ одржала је пет седница Скупштине чланица Коалиције. На првом заседању скупштине у мају 2009. године у Будви, Скупштина је донела Статут који регулише права и обавезе Скупштине и чланица Коалиције за РЕКОМ.

Координацијско веће има задатак да надзире спровођење одлука Скупштине Коалиције за РЕКОМ. Чланови Координацијског већа не примају накнаду за свој рад, осим што два члана примају дневнице за своје учешће у раду КВ, јер су обоје незапослени.

Секретаријат је стручно тело, које има сараднике који примају надокнаду за свој рад у складу са пројектом за који је одговоран Фонд за хуманитарно право. Чланови Секретаријата спроводе активности, дефинисане пројектом и подржане одлукама Скупштине Коалиције за РЕКОМ.

1.2. Изградња модела РЕКОМ

У периоду од јуна 2008. до јуна 2010. године трајала је интензивна расправа о циљевима, задацима, надлежности, улози РЕКОМ-а у кривичном процесуирању, јавном сведочењу, и другим елементима Регионалне комисије. Одржано је 77 консултација⁵ и три регионална форума, у којима је учествовало 3 509 представника организација за људска права, организација младих, верских заједница, чланова удружења жртава и породица жртава, ветерана, уметника, историчара и појединаца из других цивилних група.

Током двогодишње расправе искристалисан је став да примарни задатак Регионалне комисије треба да буде да утврди чињенице о свим ратним злочинима, док су у вези са узроцима рата била подељена мишљења. Сви су се сложили да нема пречег задатка од поименичне евиденције

---

⁴ Координацијско веће је формирано 9.05.2008. године у Подгорици, Црна Гора.

⁵ Одржано је шест регионалних, 38 националних и 33 локалне консултације у БиХ, Хрватској, Црној Гори, Србији и на Косову.

жртва ратних злочина, страдалих и несталих, као и да РЕКОМ треба да попише бивше логораше и сва места затварања. У вези са кршењима људских права, учесници су се без изузетка сложили да РЕКОМ може више него иједан други механизам да допринесе решавању судбине несталих и откривању масовних гробница. Чланови породица несталих су предложили да РЕКОМ може суду да предложи амнестију за починиоца који открије локацију масовне гробнице, што је добар део учесника подржао а неки су одлучно били против. Већи број учесника се залагао да РЕКОМ има право да позива некадашње функционере цивилне власти, представнике медија, институција и верских заједница да говоре о улози и деловању институција, што је већина прихватила, а неки су сугерисали да РЕКОМ треба да се обрати суду за помоћ у случајевима када сведок одбије да се појави пред комисијом.

1.3. Расправа о Нацрту Статута РЕКОМ

Трећа фаза почела је у мају 2010. године, када је на консултацијама са удружењима жртва у Тузли представљена прва верзија Нацрта Статута РЕКОМ. О документу се расправљало на следеће 22 консултације и три радне групе на Седмом регионалном форуму за транзициону правду. У оквиру одржаних консултација, правници су учествовали на осам скупова. Од почетка до краја консултативног процеса, били су јединствени у својим ставовима о овлашћењима комисије.

Велике расправе је било око одредбе Нацрта Статута да РЕКОМ врши правну квалификацију ратних злочина, од геноцида до силовања. Правници су били једногласни да је правно квалификовање дела у надлежности суда. С друге стране, мишљење експерата ICTJ је било да комисије за истину треба да буду независне и од одлука судова. Пример Историјске комисије у Гватемали, која је злочине у тој земљи правно квалификовала као геноцид, додатно је поделило учеснике. Осим тога, неки учесници су сматрали да евиденција војних и цивилних људских губитака, како је дата у Нацрту Статута, може вештачки да повећа број војних губитака и тиме да утиче на измену карактера рата. Чинило се да је немогуће доћи до заједничког става. Ипак, превладао је заједнички интерес да се прекине балканска пракса безимених жртва, и компромисом, три дана уочи заказане Скупштине Коалиције за РЕКОМ, дошло се до заједничког документа.

1.3.1. Усвајање Предлога Статута РЕКОМ

Коалиција за РЕКОМ, на Скупштини одржаној 26.03.2011. године, усвојила је Предлог Статута РЕКОМ. Предлог је припремила група експерата Коалиције за РЕКОМ, на основу предлога и препорука учесника консултативног процеса и анализе статута успешних комисија за истину и законодавства парламентарних и истражних комисија у пост-југословенским земљама. У групи експерата су били: политолог Вјеран Павлаковић (Хрватска), правници Теа Горјанц Прелевић (Црна Гора), Мидхат Измирлија (БиХ) и Теки Вокши (Косово), и историчарка Маријана Тома (Србија), уз стручну подршку консултаната из Међународног центра за транзициону правду, Богдана Иванишевића.

Предлог Статута РЕКОМ сачињен је на албанском, босанском, црногорском, хрватском, македонском, словеначком, српском и енглеском језику. Група експерата која је сачинила Предлог Статута, написала је и „Образложење уз Предлог Статута РЕКОМ“, на свим локалним језицима.

1.4. Извештај о консултативном процесу о Иницијативи за оснивање РЕКОМ

Консултативни процес, од Првог регионалног форума за транзициону правду, одржаног 5-6.05.2006. године у Сарајеву (БиХ), до последњих консултација о Нацрту Статута РЕКОМ, у фебруару 2011. године, у целини је представљен у публикацији *Консултативни процес о утврђивању чињеница о ратним злочинима и другим тешким кршењима људских права почињеним на подручју некадашње Југославије*. Публикација садржи све изнете предлоге, мишљења и препоруке учесника консултативног процеса о вансудским механизмима за утврђивање чињеница, Иницијативи за оснивање РЕКОМ, и о Нацрту Статута РЕКОМ. Публикација је издата на БХС језицима, албанском, македонском, словеначком и енглеском језику. Укупно, на свим језицима штампана је у 1320 примерака.

Осим тога, све консултације и форуми су снимани, тако да о консултативном процесу говори 127 видео прилога и четири документарна филма.

2. Медијска кампања

Медијска кампања покренута је у јуну 2010. године, да информише и придобије јавност за Иницијативу РЕКОМ.

2.1. Медијска кампања као промотер Иницијативе РЕКОМ

Прва фаза медијске кампање под називом *За РЕКОМ* лансирана је 1. јуна 2010. године истовремено у Сарајеву и Бања Луци (БиХ), Београду (Србија), Подгорици (Црна Гора), Приштини/Prishtinë (Косово) и Загребу (Хрватска). Порука кампање била је *Чињенице о свим жртвама ратова 1991-2001. на подручју бивше СФРЈ*.

У оквиру кампање емитован је ТВ спот *Зашто РЕКОМ*, са учесницима који говоре на својим матерњим језицима. У периоду од 3.06. до 15.07.2010. године спот је емитован 1 543 пута на јавним и приватним телевизијама. Радио џинглови *Зашто РЕКОМ* емитовани су 4 205 пута на радио станицама у региону.

Објављено је девет огласа у штампи. У осам локалних новина пласирано је по 90 000 подлистака *Да знамо, Због мене, Због њега, Због нас* са по три различите фотографије и слогана. Укупно је објављено 540 000 подлистака.

Покренута је веб страница www.zarekom.org, на којој је од јуна 2010. омогућено онлајн приступање Коалицији за РЕКОМ. На више од 20 портала постављен је банер Иницијативе РЕКОМ. Од 15.07.2010. године, Иницијатива РЕКОМ је доступна и корисницима друштвених мрежа Facebook и Twitter.

У периоду од 1.11.2010. до 26.04.2011. године, Иницијатива РЕКОМ је била главна тема у 11 ТВ емисија и у једној радијској емисији.⁶

---

⁶ У веома гледаној емисији *Око* на РТС (Србија) 3.12.2010. године, о Нацрту Статута РЕКОМ говорили су адвокати Томислав Вишњић (Србија) и Теки Боксхи (Косово), и члан Коалиције за РЕКОМ Амир Кулаглић (БиХ).

Радио Слободна Европа емитовала је 26.12.2010. године емисију *Мост*, у којој су о Иницијативи за РЕКОМ говорили Дино Мустафић и Наташа Кандић, директорка ФХП.

У емисији *БХТ Клуб*, емитованој 14.12.2010. године на БХТ (БиХ) о потенцијалу Иницијативе РЕКОМ у погледу помирења у регији говорили су Дино Мустафић, редитељ и директор Међународног театарског фестивала MESS (БиХ), Суада Капић,

Међународни фестивал малих и експерименталних сцена у Сарајеву (MESS), одржан од 16. до 31.10.2010. године, био је у целости посвећен Иницијативи за РЕКОМ. У оквиру фестивала представа *Генерација '91-95*. Загребачког казалишта младих промовисала је Иницијативу за РЕКОМ, 27.10.2010. године.

Представа *Аналогије позоришта* Породица бистрих потока из Србије промовисала је Иницијативу за РЕКОМ у Словенији и Македонији (Љубљана и Марибор 7, 8 и 9.02.2011; Скопље 31.03. и 1.04.2011).

2.2. Истраживање јавног мњења о Иницијативи РЕКОМ

У циљу припреме за кампању прикупљања потписа за подршку Иницијативи РЕКОМ, захваљујући подршци ОАК фондације, агенција *Ipsos Strategic Pro* је, у периоду од 17.02. до 20.03.2011. године, у Хрватској, Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори, Македонији и на Косову, спровела истраживање јавног мњења о Иницијативи РЕКОМ.

Резултати истраживања су показали да највећи број испитаника сматра да постоји потреба за регионалним међудржавним телом, које би се бавило утврђивањем чињеница о злочинима и жртвама ратова на подручју некадашње СФРЈ. Петицију за оснивање таквог тела потписала би већина грађана Косова (95 одсто), Црне Горе (86 одсто), Федерације БиХ (85 одсто) и Македонаца (75 одсто), док би у Србији петицију потписало око 63 одсто становника, а у Републици Српској и Хрватској значајно испод 50 одсто. Истраживање је показало да је Иницијатива РЕКОМ најмање позната у Хрватској и Републици Српској БиХ.

У пракси се показало да је Иницијатива РЕКОМ највише подршке добила на Косову а најмање у Хрватској, како је истраживање наговештавало. Највеће изненађење је велики број потписа у Бања Луци (Република Српска БиХ), и изостанак очекиване подршке у Сарајеву (Федерација БиХ).

2.3. Медијска кампања као подршка кампањи прикупљања потписа

У периоду од 26.04.2011. до 30.06.2011. године, главна порука медијске кампање била је *РЕКОМ – Дај потпис*.

Најпре је агенција *Ipsos Strategic Pro* у оквиру фокус група, у априлу 2011, спровела истраживање реакција публике на пет ТВ спотова. Емитовање је почело 26. априла 2011. године, када је почела и кампања прикупљања потписа у целој регији. Спотови су емитовани на јавним и приватним телевизијама у свим државама некадашње Југославије, укупно 1 056 пута.⁷

редитељка и ауторка пројекта „Опсада Сарајева“, Срђан Пухало, психолог из Бањалуке и Велимир Њирић-Пшеничник, глумац из Мостара.

У плаћеној емисији *Balkan express* на ТВ АТЛАС, емитованој 22. 02.2011. године, уживо су о Иницијативи за РЕКОМ говорили Драгољуб Вуковић, дугогодишњи новинар и члан коалиције за РЕКОМ, и Еуген Јаковчић, медијски координатор иницијативе за РЕКОМ у Хрватској. Емисија је репризирана.

На ТВ Б92 Инфо (Србија), у оквиру циклуса *Луне руке прошлости*, емитоване су три емисије о Иницијативи РЕКОМ, у којима су гостовали Жарко Пуховски, професор на Филозофском факултету у Загребу (11.02.2011), Весна Пешић, социолошкиња и посланица у Народној скупштини Републике Србије (11.03.2011) и Соња Бисерко, председница Хелсиншког одбора за људска права у Србији (12.04.2011).

⁷ У Србији 492 приказивања на РТС, ТВ Пинк и ТВ Прва (*Порука и Костур*); у БиХ 63 емитовања на БХТ (*Порука, Костур и Лутка*); у Хрватској 92 емитовања на Капитал Нетворк, ХРТ, ТВ Јадран и Осјечка ТВ (*Костур*); у Црној Гори 60 емитовања

За емитовање на радију произведено је осам цинглова. Емитовани су 1 464 пута на радио станицама у Србији, БиХ, Црној Гори, Словенији и Хрватској.⁸

У осам плаћених телевизијских емисија о Иницијативи РЕКОМ говорили су чланови Коалиције за РЕКОМ и угледне јавне личности које подржавају Иницијативу за РЕКОМ.⁹

Оглас *РЕКОМ, Дај потпис* објављен је у штампаним медијима у Србији¹⁰, Босни и Херцеговини¹¹, Хрватској¹², и Словенији¹³. Оглас *РЕКОМ, Дај потпис* приказан је на страницама корисника Фацебоок 45 141 475 пута, а посетило га је (кликнуло) 28 003 корисника из Албаније, Босне и Херцеговине, Косова, Хрватске, Македоније и Србије. Промо поруке исте садржине су послате на адресе 428 121 корисника базе података сајта Neogen.rs. 6 908 корисника је прочитало поруку и информисало се о Иницијативи РЕКОМ.

на РТЦГ (*Лутка*); на Косову 205 емитовања на РТК, КТВ, РТВ21 и КЛАН Косова (*Лутка*); у Македонији 124 емитовања на Канал 5, ТВ 24 и Алсат-М (*Порука, Костур и Лутка*); у Словенији 20 емитовања на РТВ Словенија (*Порука*).

⁸ У Србији 143 емитовања на Радио С, Index и Роадстар; у БиХ 341 емитовање на БХ Радио 1, Радио Сарајево и Радио Камелеон; у Црној Гори 961 емитовање на Радио Д, Radio Corona, Радио Озон, Адриатик радио, Радио 083, Јупок радио и Скала радио; у Словенији 15 емитовања на Radium Student; у Хрватској четири емитовања на Радио Вуковар, ХР Радио Сјеме, Радио 101, Отворени радио.

⁹ У оквиру циклуса *Пуне руке прошлости*, на ТВ Б92 ИНФО (Србија), емитоване су још три емисије у којима су о Иницијативи РЕКОМ говорили Маја Мићић, председница Иницијативе младих за људска права у Србији (13.05.2011), Драган Пјевач, члан Удружења породица погинулих и несталих Срба у Хрватској *Суза*, (10.06.2011) и Наташа Кандић (26.06.2011).

У емисији *Иницијатива за РЕКОМ*, емитованој на TV Kapital Network (Хрватска), 6.05.2011. и репризно 13.20. и 27.05.2011. говорили су Весна Тершелич, Лазар Стојановић и Жељко Сабо, градоначелник Вуковара.

На Kapital Networkу 6, 13, 20. и 27.05.2011. године емитована је и репризирана плаћена-емисија *Иницијатива за РЕКОМ* у којој су суделовали Весна Тершелич (*Documenta*), Лазар Стојановић (директор медијске кампање Иницијативе РЕКОМ) и Жељко Сабо (бивши логораш и градоначелник Вуковара).

ТВ Осијек (Хрватска) емитовала је плаћену емисију *Карте на стол* новинара Гордана Флаудера, 18.05.2011. године, у којој је гостовала Весна Тершелич. У емисији су приказани прилози у којима су о Иницијативи за РЕКОМ говорили Катарина Крухоња, чланица Координацијског већа Коалиције за РЕКОМ, Мирен Шпек, локални координатор кампање прикупљања потписа као и опоненти Иницијативе, историчари Јосип Јурчевић и Анте Назор. Пре и после емисије емитован је спот *Костур*.

На НТВ МОНТЕНА, у плаћеној емисији *ОЧИ у ОЧИ*, емитованој 10.05.2011. године, о Иницијативи РЕКОМ су говорили Милан Антонијевић (УУСОМ, Србија), Далиборка Уљаревић (Форум МНЕ, Црна Гора) и Мирела Реброња (ПР Иницијативе за РЕКОМ у Црној Гори). Емисија је репризирана 11. и 14.05.2011. године.

ТВ Јадран, локална телевизија у Далмацији, емитовала је плаћену емисију *Иницијатива за РЕКОМ*, 22.05.2011. године. Пре и после емисије емитован је спот *Костур*.

У емисији *Еврозум* емитованој на македонској ТВ А1 12.05.2011. године о подршци Иницијативи за РЕКОМ говорили су Пиерре Мирел, директор за западни Балкан у Генералном директорату за проширење у Европској комисији и посланица Европског парламента Тања Фајон, извршна директорка ФХП Наташа Кандић, Фросина Пандурска-Драмикјанин, ПР Иницијативе за РЕКОМ у Македонији, и Гордана Дувњак, чланица Координацијског већа Коалиције за РЕКОМ из Македоније. Емисија је репризирана 21. маја 2011. Транскрипт емисије је објављен у дневном листу *Време*, 14.05.2011. Документарни филм о усвајању Предлога статута РЕКОМ, 26.03.2011. године, у трајању од 33 минута, емитован је на македонској ТВ 24, 9.04.2011. Репризно је емитован 10.04.2011. Ауторка филма је новинарка Марина Узунов.

¹⁰ Политика, Данас, Блиц, Дневник, Magyar Szo, Нин, Време.

¹¹ Ослобођење, Дневни лист, БХ Дани, Слободна Босна.

¹² Новости, Нови лист, 24 сата.

¹³ Младина.

На најважнијим порталима у региону постављено је 12 нових банера са поруком *РЕКОМ – Дај потпис*¹⁴. На странице више од 250 организација чији се ангажман тиче суочавања са прошлошћу и ратних злочина постављен је линк према страници Иницијативе за РЕКОМ, www.zarekom.org.

Одмах након покретања кампање прикупљања потписа подршке, 27.04.2011. године, страницу Иницијативе за Реком на Facebook-у посетило је 35 565 корисника. Од 7.10.2010. закључно са 31.08.2011. тој страници подршку је изразио 1 720 корисник, у просеку 34 нових корисника дневно. У наведеном периоду постављено је 3 343 садржаја које су корисници погледали 1 314 223 пута. Додатне странице посвећене РЕКОМ-у, које корисници самоиницијативно праве, подржава и већи број корисника (*Србија за РЕКОМ* – преко 2 000, *Хрватска за РЕКОМ* – преко 1 300, итд.)

Крајем марта 2011. године постављена је редизајнирана страница сајта www.zarekom.org. На основу статистике Google Analytics посећеност сајта је од тада опала за 1.48 одсто. Укупно од 1.06.2010. до 31.08.2011. године 52 111 посетилаца је посетило сајт, погледавши га 233 668 пута. Током једног дана просечно 114,03 корисника посети сајт.

На Форум www.zarekom.org закључно са 20.06.2011. регистровало се 93 223 корисника. Дневно се региструје 405,33 нових корисника. На дан 20.06.2011. на Форуму је било постављено 177 тема и 100 садржаја. Током извештајног периода је на више од 350 форума чији садржај је сличан садржају Форума www.zarekom.org постављен линк према том форуму.

Одржано је четири концерта који промовишу Иницијативу РЕКОМ – у Љубљани (26.05.2011), у Скопљу (30.05.2011), у Црној Гори (1.06.2011), и у Босни и Херцеговини (28.05.2011). Концерт у Скопљу пратило је преко 1 000 људи, и прикупљено је 750 потписа подршке оснивању РЕКОМ. Концерт најпознатије црногорске поп-рок групе *Перпер за РЕКОМ* слушало је преко 600 људи.

Након представе *Генерација 91-95*. у Загребачком казалишту младих 13. 05. 2011. одржана је трибина *Умјетност и суочавање с прошлошћу*. Уз модерацију Гордана Босанца (Центар за мировне студије), на трибини су суделовали: Надежда Чачиновић, филозофиња, Борут Шепаровић, редатељ, Дубравка Вргоч, равнатељица ЗКМ-а, и Весна Тершелич. И на факултетима у региону је одржано више трибина, посвећених пре свега младим људима и њиховом односу према наслеђу прошлости, на којима су учесници информисани о Иницијативи за РЕКОМ.¹⁵

---

¹⁴ Између осталог на српским www.rts.rs, www.pressonline.rs, www.e-novine.com, www.blic.rs; босанско-херцеговачким www.sarajevo-x.com, www.depo.ba, www.zurnal.ba; хрватским www.index.hr, www.net.hr; црногорским www.pcnen.com и www.monitor.co.me; косовским www.telegrafi.com и www.koha.net; македонском www.alsat-m.tv; словеначком www.mladina.si.

¹⁵ *Да се зна, да се не понови*, Факултет политичких знаности Загреб, Хрватска. Судиионици: Жарко Пуховски, Весна Тершелич, Иван Новосел (06.04.2011)

Да се зна, да се не понови, Правни факултет Осијек, Хрватска. Судиионици: Катарина Крухоња, Иван Новосел, Еуген Јаковчић. (19.04.2011)

Према обнављајућој правди и помирењу, савјетовање Пах Цхристија за Средњу и Југоисточну Еуропу, Вуковар, Хрватска. Судиионици: Весна Тершелич, фра Мијо Џолан, бискуп Kewin Dowling (28.04.2011)

Да се зна, да се не понови, Филозофски факултет Београд, Србија. Учесници: проф. др Бора Кузмановић, др Јово Бакић, др Небојша Петровић (28.03.2011)

Да се зна, да се не понови, Филозофски факултет Нови Сад, Србија. Учесници: др Жолт Лазар, Александра Јерков, Маја Мићић, Јована Коларић (01.04.2011)

Да се зна, да се не понови, Правни факултет Ниш, Србија. Учесници: Драшко Бјелица, Небојша Ранђеловић, Зорица Миладиновић, Душан Лопушина (11.04.2011)

Представа *Аналогије*, позоришта Породица бистрих потока, промовисала је РЕКОМ 27. и 28.05.2011. године на фестивалу *Mixer* у Београду.

У регионалној и међународној штампи објављено је и 11 ауторских текстова о Иницијативи РЕКОМ.¹⁶

За кампању прикупљања потписа и јавно заговарање припремљени су и штампани пратећи материјали на свим локалним језицима и на енглеском језику: информативни лифлет (390 800), Предлог Статута РЕКОМ – Укратко (390 800), Предлог Статута РЕКОМ (4 200), Образложење уз Предлог Статута РЕКОМ (330), формулари за потписивање и разни промо материјал (налепнице, беџеви, мајице, мараме).

3. Кампања 1 000 000 потписа за РЕКОМ¹⁷

Кампања *1 000 000 потписа за РЕКОМ* отворена је 26.04.2011. године акцијом *Регионално одмрзавање*, која је одржана истовремено у Београду, Љубљани, Загребу, Сарајеву, Бања Луци, Приштини и Скопљу. Кампања је трајала до 30. јуна 2011. и за девет недеља прикупљено је 543 870 потписа подршке оснивању РЕКОМ. У Босни и Херцеговини прикупљено је 122 540 потписа подршке, у Хрватској 19 674, у Црној Гори 31 060, у Србији 254 625, на Косову 100 566, у Словенији 5 346, и у Македонији 10 059 потписа.

Регионални координатори кампање прикупљања потписа били су Иницијатива младих за људска права у Србији и Иницијатива младих за људска права у Хрватској. У кампањи је учествовао 1 301 волонтер, активиста организација младих и чланови подмлатка неколико политичких партија. Они

Суочавање с прошлошћу - Иницијатива РЕКОМ, Академија за политички развој, Доња Стубица, Хрватска, (14.05.2011)
Уводно излагање Еуген Јаковчић.

Зашто РЕКОМ - како смо се до сада носили с кршењима људских права у регији, Пула, Хрватска. Судионици: Жарко Пуховски, Еуген Јаковчић, Горан Божичевић (24.05.2011)

Да ли знате шта је РЕКОМ? Трибина у оквиру фестивала *Vivisect*, Нови Сад, Војводина, Србија. Учесници: Марија Гајици, директорка фестивала, Жељко Станетић, координатор кампање прикупљања потписа у Војводини, Тијана Савков, ПР Иницијативе за РЕКОМ у Србији (15.05.2011)

Зашто РЕКОМ, Правни факултет Универзитета *Унион* Београд, Србија. Учесници: проф. др Владимир Водинелић, проф. др Виолета Беширевић и Маја Мићић (18.05.2011)

Зашто је важно потписати за РЕКОМ? Трибина у оквиру Сајма организација цивилног друштва, Београд, Србија.

Учесници: професор Правног факултета Зоран лилић, Ивана Стјеља из Удружења Правници за демократију, председник НУНС-а Вукашин Обрадовић, и Душан Лопушина из Иницијативе младих за људска права у Србији (3.06.2011)

¹⁶ Данас (Србија), *Да мртви не утихну подржимо РЕКОМ*, Лазар Стојановић (19.05.2011)

Јутарњи лист (Хрватска), *Зашто сам подржао РЕКОМ*, Миљенко Јерговић (31.05.2011)

The New York Times, *The Shame of Serbia*, Наташа Кандић, 5. јун 2011

Слободна Европа, *Кандић: Региону је потребно суочавање са прошлошћу* (7.06.2011)

Дани (БиХ), *Да нема Хашког трибунала, требало би га измислити*, Џенана Каруп Друшко (1.07.2011)

Вечерњи лист (Хрватска), *Циље РЕКОМ-а – не утврдити конкретног агресора*, Тихомир Дујмовић (9.07.2011)

Блиц.рс (Србија), *Без аргумената против РЕКОМ-а*, Горан Милетић (12.07.2011)

Пешчаник (Србија), *Страх од малих бројева* (12.07.2011)

Дани (БиХ), *Борба за истину*, Џенана Каруп Друшко (15.07.2011)

Пешчаник (Србија), *Папазјанија*, Горан Милетић (20.07.2011)

Данас (Србија), *Залогј који локално застаје у грлу*, Светлана Слпшак (23.07.2011)

¹⁷ Више о кампањи прикупљања потписа у Извештају Иницијативе младих о кампањи *1 000 000 потписа за РЕКОМ*, www.zarekom.org

су прикупљали потписе на 219 штандова у главним градовима и већим местима, као и у акцији од врата до врата.

Изненађење у кампањи је велики број потписа који су прикупљени у Бања Луци (46 000) и на Косову (100 566), и поред одсуства политичке и медијске подршке, и позива на бојкот од стране руководства водећих удружења жртава и бораца. Мала подршка грађана Иницијативи РЕКОМ у Хрватској је делом последица раширеног отпора према регионалном повезивању, који је додатно појачан осуђујућим пресудама генералима Анти Готовини и Младену Маркачу, које је Хашки трибунал изрекао 15.04.2011. године.

Планираних 1 000 000 потписа није прикупљено, што су критичари Иницијативе РЕКОМ оценили као пропаст процеса и пројекта РЕКОМ. Имајући у виду да је Коалиција за РЕКОМ обезбедила мањи део потребних средстава за одвијање кампање са планираних 2 500 волонтера и 600 штандова у регији, и отпор јавности у Хрватској, објективно говорећи, прикупљених 543 870 потписа представљају велику подршку Иницијативи за оснивање РЕКОМ. Ни пре, ни после рата, на територији некадашње СФРЈ, није покренута ниједна регионална иницијатива која је добила већу подршку. Иницијатива РЕКОМ је постала најважнија цивилна иницијатива, која има потенцијал да одговори на сазрелу друштвену потребу за заједничким критичким преиспитивањем тешког наслеђа прошлости.

4. Јавно заговарање оснивања РЕКОМ¹⁸

Иницијатива за оснивање РЕКОМ добила је декларативну подршку највиших представника власти и политичких елита пост-југословенских земаља.

У **БиХ** подршку оснивању РЕКОМ дали су Жељко Комшић, члан Председништва БиХ, Живко Будимир и Светозар Пударић, председник и потпредседник Федерације БиХ, Сулејман Тихић, председник СДА, бројни министри, чланови СДП, затим политичке партије ХДЗ 1990, Народна странка *Радам за бољитак*, Наша странка, те велики број локалних политичара.

У **Хрватској** оснивање РЕКОМ подржали су председник Републике Хрватске Иво Јосиповић, потпредседник Владе Републике Хрватске Слободан Узелац, Самостална демократска српска странка, поједини заступници у Хрватском сабору из Истарског демократског сабора и Социјалдемократске партије Хрватске. Подршку оснивању РЕКОМ пружио је и градоначелник Вуковара и члан СДП-а Жељко Сабо.

Социјал-демократска странка Хрватске није подржала оснивање РЕКОМ. Став СДП Хрватске је да је утврђивање чињеница о ратним злочинима обавеза државе, и да се не сме пребацивати на неко регионално тело.

У **Србији** оснивање РЕКОМ подржали су председник Републике Србије Борис Тадић, председница Народне скупштине Републике Србије Славица Ђукић Дејановић, председник владе Војводине Бојан Пајтић и председник Скупштине Војводине Шандор Егереси, странке Демократска странка, Г17+/Уједињени региони Србије, Покрет ветерана, Српски покрет обнове, Лига социјалдемократа Војводине, Либерално-демократска партија, и Партија за демократско деловање.

У **Црној Гори** оснивање РЕКОМ подржали су председник Црне Горе Филип Вујановић, председник Владе Црне Горе Игор Лукшић, и посланички клубови Социјалдемократске партије, Бошњачке

---

¹⁸ Више о јавном заговарању у Извештају о јавном заговарању, који је припремио Секретаријат Коалиције за РЕКОМ, www.zarekom.org.

странке, Социјалистичке народне партије, Нове српске демократије, Демократске партије социјалиста и албанских партија.

На **Косову** оснивање РЕКОМ подржао је председник Владе Косова Хашим Тачи, председник Демократског савеза Косова Иса Мустафа, министар здравља Косова Ферид Агани, странке Демократски савез Косова и Алијанса за будућност Косова, те једна од представника Срба на Косову и носилац Јединствене српске листе у парламенту Косова, Рада Трајковић.

У **Македонији** оснивање РЕКОМ подржали су поједини посланици парламента Македоније, Зумрета Јакупи (Демократска унија за интеграцију) и Стојан Андов (Либерална партија), потпредседник Либералне партије Иван Величковски, члан Извршног одбора Социјалдемократског савеза Македоније Дане Талески, и партија Достојство.

У **Словенији** оснивање РЕКОМ подржали су председник Републике Словеније Данило Тирк, председник Државног збора Павел Гантар, поједини посланици Државног збора из Либералне демократије Словеније и Словенске демократске странке, пучка правобранитељица Зденка Чебашек Травник и посланици у Европском парламенту Јелко Кацин и Тања Фајон.

4.1. Међународна подршка

Пододбор за људска права Европског парламента, на заседању 30.09.2010. дао је пуну подршку иницијативи за оснивање РЕКОМ. Директор делегације за односе са Албанијом, Босном и Херцеговином, Србијом, Црном Гором и Косовом, Едуард Кукан, позвао је Европски парламент и Европску комисију да дугорочно подрже “јединствену иницијативу”. Истом приликом, директор за западни Балкан у Генералном директорату за проширење у Европској комисији, Пјер Мирел, рекао је: “РЕКОМ је неопходна допуна судским процесима и за њу морамо добити пуну подршку влада и парламената.” Председница Подкомитета за људска права Европског парламента, госпођа Хајди Хатула, оценила је “да је ово први пут да једна, овако важна иницијатива долази одоздо према нама”.

Подршка Европског парламента исказана је и на Четвртом интерпарламентарном састанку Народне скупштине Републике Србије и Европског парламента, 5.10.2010. у Београду, када су подршку Иницијативи за РЕКОМ изразили председник Одбора за европске интеграције Народне скупштине Србије Ласло Варга и председавајући делегације Европског парламента за Албанијом, Босном и Херцеговином, Србијом, Црном Гором и Косовом Едуард Кукан.

Европски Парламент је у Резолуцији усвојеној 19.01.2011. године подржао Иницијативу РЕКОМ, као процес подизања свести и помирења широм Западног Балкана и позвао власти Србије и других земаља да пруже подршку тој иницијативи.

Парламентарна скупштина је 26.01.2011. године усвојила извештај известиоца Комитета за спољне послове Савета Европе, господина Пјетра Марценаро, који је позвао “све земље у региону бивше Југославије да учествују у оснивању РЕКОМ, независно од њиховог статуса, како би та комисија остварила функцију пуног помирења и признања жртава”. Парламентарна Скупштина усвојила је Резолуцију 1786 (2011) којом је посебно истакнута подршка иницијативи за формирање Регионалне комисије за успостављање чињеница о ратним злочинима на територији некадашње СФРЈ (РЕКОМ) која има за циљ да ода поштовање и призна све жртве.

5. Институционализација процеса РЕКОМ

Иницијатива РЕКОМ најпре је прешла у руке власти у Црној Гори. У току јуна 2011. године Влада Црне Горе је формирала радну групу за разматрање Иницијативе РЕКОМ. У Хрватској, Коалиција

за РЕКОМ је у јуну 2011. године председнику Хрватске, Иви Јосиповићу, и члану Председништва Босне и Херцеговине, Жељку Комшићу, предала Иницијативу за оснивање РЕКОМ, Предлог Статута РЕКОМ и Петицију за оснивање РЕКОМ. Обојица су изразила снажну личну подршку, обавезујући се да ће у својим земљама, и у оквиру регионалних активности, промовисати Иницијативу за оснивање РЕКОМ.

Коалицији за РЕКОМ предстоје састанци са председницима осталих држава у региону, а потом придобијање надлежних институција да покрену процедуру за закључење међународног уговора или склапање политичког споразума за оснивање РЕКОМ.